

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

VED

CL. ESKILDSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

1. *H. P. Jørgensen*: Urnehoved.
2. *P. H. Moos*: De gamle Gangstier i Klipleve Sogn.
3. Samleren.
4. Aaret 1840.

Nr. 7. 16. Aarg.

1. Januar 1940.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“

Randers

*Støt de
sønderjydske Indsamlinger*

KURANSTALLEN
V. STARCKE
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF (514
515

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

Det danske Gødnings-Kompagni A/S

København

Nykøbing F., Odense, Aalborg, Struer, Vejle, Aarhus, Esbjerg, Sønderborg

Ældste og største
Gødningsforretning
i Danmark.

Eneste Fabrikant
af Superfosfat
her i Landet.

Salgskontor for Danmark for

A/S Dansk Svovlsyre- & Superfosfat-Fabrik

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK . TRAADVÆRK . VALSEVÆRK

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10—1 og 2½—5½.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Sparekassen for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:

9—12, 2—4. Lørdag 9—1.

HADERSLEV

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9½—2 og 4—5

HORSENS

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

A/S

Jyllands Papir-Værk

Aarhus

Urnehoved -

Af H. P. Jørgensen, Olmersvold.

INDLEDNING.

Skønt der siden Genforeningen er talt og skrevet meget om Lands-tinget paa Urnehoved, hersker der dog endnu i betydende Kredse Uvished med Hensyn til det gamle Tings Beliggenhed.

Hvad der i de senere Aar har bidraget til at skabe Uvished paa dette Punkt, er efter min Mening bl. a. *Marstrands Skrift* »Aabenraa«, udkommet i 1933; thi her henlægges Tinget til Lovtrup, Sydøst for Urnehoved, indtil Aar 1028, og den Tinghøj, som ligger ved Lovtrup, skal efter Marstrands Teori have været Stedet, hvor de første Urneting er blevet afholdt. Hvis denne Paastand er rigtig — hvorfor har Byen ved den omtalte Tinghøj ikke faaet Navn efter Urnetinget, som skulde være blevet afholdt der, i Stedet for Navnet: Lovtrup? Endnu et Argument til at afkræfte Paastanden om Urnetingets Beliggenhed ved Lovtrup: Tinghøjen ved Lovtrup er altid historisk blevet betragtet som det gamle Herredsting for »Locktorp« Herred, det senere Slogs Herred; og et Bevis paa, at Højen ved Lovtrup ikke er blevet benyttet til Afholdelse af Landsting, men derimod er blevet anvendt til Domsafsigtelse i Kriminalsager, er den ved Tinghøjen beliggende »Tyvehøj«, hvor sikkert Tyve og Røvere er blevet dømt og henrettet.

I Tidsrummet 1028—1480 henlægger Marstrand Urnetinget til Brunshøj ved Søst. Netop i dette Tidsrum bliver »Urnehoved Lands-ting« omtalt flere Gange i Historien: 1134, da Harald Kesja kaares til Konge paa »Urnehoved Ting«, — 1137, da Erik Emune dræbes af Sorte-Plov:

»Paa Urnehovit, Jydlands Ting,
som jeg blant Volkit stod i Ring,
mig slog der Plog hiin Sorte«,

fortæller et gammelt Rim. Endvidere nævnes »Landstinget paa Urnehoved 1182, da Knud VI Valdemarssøn hyldes til Konge, og 1396,

da Grevinde Elisabeth af Mecklenburg bortskøder samtlige hende i Hertugdømmerne tilhørende Godser og Jorder til Grev Gerhard af Holsten for 400 000 Mark lødigt Sølv. Hvis Urnetinget i dette lange Tidsrum, ca. 450 Aar, hvor alle disse store historiske Begivenheder har fundet Sted, skulde have haft sin Plads paa Brunshøj, saaledes som Marstrand mener det, er det mærkeligt, at »Urne«-Navnet slet ikke har fæstnet sig til Stedet. Her ved Brunshøj har vi da ogsaa det nærliggende Gallehus (Galgehus), hvilket Navn peger i Retning ad, at Brunshøj er blevet benyttet til Herredsting.

Dette er i Korthed Hr. Marstrands Teorier om Landstinget paa Urnehoved. Men Historien og Traditionen taler et ganske andet Sprog, og ikke mindst den trofaste Overlevering af de gamle Stednavne og de stedlige Optegnelser, der her skal hjælpe med til at skabe Klarhed om det gamle sønderjydske Landsting.

Urnehoved

H V A D M A R K N A V N E N E F O R T Æ L L E R.

For ret at forstaa Betydningen af de gamle Marknavne maa man gaa helt tilbage til Oldtiden. Da var Lerknuden paa Urnehoved fuldstændig dækket af Skov; Højen stod som et mægtigt Skovhovede midt i det flade Landskab, synlig for alle vejfarende i Miles Afstand. Da alle Veje i Oldtiden førte uden om de uigennemtrængelige Skove, var det ogsaa Tilfældet her. Den Rigdom af Gravhøje, der præger Egnen omkring »Urnehoved«, viser os i Dag i grove Træk, hvor Oldtidsvejene maa have gaaet. Af disse Gravhøje med deres Urner kan nævnes: Tullishøjene med flere paa Bolderslev Mark, Tohøj og Holhøj ved Lindely, desuden Toppehøj og andre Gravhøje paa Bolderslev Mark. Maaske er det alle disse Grupper af Høje med Urner, der har givet »Hovedet« Navnet »Urnehoved«? ¹⁾

At Egnen omkring »Urnehoved« allerede i den tidlige Oldtid var en vigtig og central Boplads, skal nu de gamle Marknavne fortælle os, idet de nemlig viser os, at Skovdraget ved »Urnehoved« er blevet ryddet paa et meget tidligt Tidspunkt.

Midt hen over »Urnehoved« i en Linie Øst-Vest gaar Sognegrænsen mellem Uge og Bjolderup Sogne. Langt den største Del af Højdraget ved »Urnehoved« paa Uge-Siden af denne Linie kaldes »Enge« og »Taarnenge«. Dette gælder saaledes hele Arealet fra Uge Teglggaard til den gamle Skovvej ved Vesterskovene.

Man maa uvilkaarligt studse over Benævnelsen »Enge« her paa den høje Mark, den fordums gamle Skov. I Almindelighed betegner Navnet Eng de lave og vaade Strækninger langs et Vandløb. Hvorledes har disse gamle Marker her paa de svære, lerede og højt boniterede Arealer faaet Betegnelsen »Enge«?

Forklaringen maa være flg.: Paa den Tid (nærmere op imod vor Tid), da Vesterskoven og Østerskoven (se Kortet) omhugges, ryddes Jorden umiddelbart derefter, for at den kan blive taget op til Dyrkning, idet der paa dette Tidspunkt har været Brug for Agerjord. Dette har ikke været Tilfældet, da Skoven borthugges paa det Strøg, der nu bærer Navnet »Enge«, idet der sikkert ikke paa dette Tidspunkt har været Interesse for Jord til Agerdyrkning. Stubbene af de omhuggede Stammer bliver staaende, og de indvundne Jorder kan derfor ligesom Engene langs Vandløbene kun bruges til Græsning — deraf

¹⁾ Stednavneudvalget mener, at denne Fortolkning af „Urnehovede“ er forkert, men begrunder ikke hvorfor.

Navnet »Enge«. Følgelig er Urneskoven, hvor Markerne netop bærer Navnet »Enge«, blevet borthugget paa et tidligere Tidspunkt end Vesterskoven og Østerskoven — og paa et Tidspunkt, da der ingen Interesse har været for at dyrke den ved Borthugningen indvundne Jord.

Spørgsmaalet er nu: Hvornaar og hvorfor er en saa stor Del af Urneskoven blevet borthugget?

To Marknavne heroppe fra: »Drengenes Prædikestol« og »Løgpold«, begge med stærk oldnordisk Klang, peger hen mod Oldtiden. Benævnelsen »*Drengenes Prædikestol*«²⁾ finder vi i Udskiftningsprotokollen for Bolderslev, og det betegner her en Mark ved Uge-Skellet paa den vestlige Del af Urnehoved. Betragter vi denne Mark, ser vi, at den er stærkt kuppelformet og at den udgør det højeste Punkt paa de vestlige »Enge«, saaledes at den ikke har været uegnet som Mødeplads.

Med »Drenge« betegnede man i Oldtiden de gode Mænd, Folkets Førere. Navnet siger os da, at her har »Drengene« talt til Folket.

»*Løgpold*«, der efter Dr. V. la Cours Fortolkning betyder »Det fredhellige Sted«,³⁾ ligger Øst for Oksevejen paa Bolderslevmark ved Uge Skel, og ved denne Mark har Traditionen fæstnet Tingstedet.

Et andet Vidnesbyrd om, at Skoven her forsvinder i Oldtiden, er Fundet af Ildstedet paa »Enge« ved »Drengenes Prædikestol«. Fundet, der blev gjort ved Udgravningen af Grunden til et Husmandssted, viser os, ca. 25 cm. under Jordens Overflade, et tyndt Lag Rylsten, omtrent 1 m i Tværmaal. Stenlaget var forbrændt og stærkt skørnet af Ilden; i Midten var der en Fordybning med Aske og Trækulsstykker. Det var tydeligt at se, at Fordybningen var et gammelt Ildsted, og dets Indretning pegede hen paa den Type af Ildsteder, der benyttedes i Oldtiden.

Ogsaa paa Bolderslev Siden finder vi interessante og mærkelige Marknavne, hvoraf kan nævnes: Trinmaj, Kokhav, Hesthav og Stindager. »*Trinmaj*« hedder de lave Marker Vest for Oksevejen og Nord for »Stenvasen«. »Trine« er en gammel Betegnelse for »Ælte« (Pløre). (Vi siger endnu i Dag at »trine Tørv« i Stedet for »ælte Tørv«). Da Markerne ligger i Linie med Toldsted og »Stenvasen«, kunde Navnet

²⁾ Stednavneudvalget forklarer „Drengenes Prædikestol“ som et Mødested for Hyrdedrenge.

³⁾ Dr la Cour: Urnehoved. Sdj. Maanedsskrift 6. Aarg. S. 130 ff.
Stednavneudvalget forklarer dog „Løgpold“ i Forbindelse med Plantenavnet Løg.

tyde paa en stærk Færdsel derhen over, inden Oksevejen bliver udbygget. Den lave, moseagtige Jord er af Færdselen blevet æltet til et »Trine« — deraf Navnet »Trinmaj«.

»Kokhav« hedder Markerne ved Siden af Løgpold. Dette Navn kan kun sættes i Forbindelse med Tingstedet her, idet det er højst usandsynligt, at Byen, der ligger 2—3 km derfra, har en Kokhave saa fjernt liggende fra Bebyggelsen.

»Stindager« betegner den stive Lerjord her paa det gamle Skovareal.

For at besvare Spørgsmaalet, hvorfor Urneskoven allerede er blevet ryddet i den tidlige Oldtid, er det nærliggende at betragte det gamle Fæstningsanlæg, »Olmersvolden«. ⁴⁾

»Olmersvolden« eller »Olmerdiget«, som den ogsaa kaldes, begynder i Urneskoven paa Urnehoved Øst for Oksevejen (se Kortet i Sønderjydske Aarbøger 1927) og kaldes her »Urnehoved Skanse«. Fra Urnehoved fortsætter den ind over Uge, Almstrup og ender ved Gaardeby ved Bjerndrup Mølleaa, kort før denne forener sig med Gejlåa. Da en Del af denne Strækning er naturlig befæstet ved sumpede Engdrag, bestaar Volden ikke af samme Materiale langs hele sit Forløb, men afvekslende af Jordvold med Voldgrav og svære Egepalisader. Endnu den Dag i Dag finder man Resterne af disse Egepalisader i Mosebunden, og deres Tilvirkning tyder paa en meget høj Alder. En umaadelig Mængde af svære Egestammer har skullet bruges til denne Befæstningslinie. Hvilket Opbud af Folk og Heste har der ikke skullet til for at tilhugge og transportere Stammerne? Intet er derfor rimeligere end, at man har taget Palisaderne fra den nærmeste Skov — og den nærmeste Skov var netop Skoven paa Urnehoved. Vi ser da ogsaa, at Volden har sit Udgangspunkt paa Gratbjerg, en Skovbakke i Uge Østerskov; dette, skulde man tro, havde været unødvendigt, saafremt Skovhovedet var blevet staaende ubeskaaret. Hvis Skovhovedet nemlig ikke havde været borthugget, kunde Volden godt have haft sit Udgangspunkt 2—3 km vestligere, da Skovhovedet jo i saa Fald vilde have ydet et naturligt Forsvar.

Ser vi paa de gamle Veje, opdager vi, at Færdselen fra Syd til Nord og fra Nord til Syd paa Egnen her er gaaet mellem Skovhovedet paa Urnehoved og Sønderaalavningen ved Gaardeby. De vandrige og sumpede Egne i Vest og Skoven i Øst er Datidens Trafik gaaet udenom. Idet disse Strøg af Naturen har været befæstet, har det netop

⁴⁾ „Olmersvolden“ beskrevet i S. Aarvog 1927 af H. P. Jørgensen.

Olmersdiget: Egepæle i Bredmose

Olmersdiget: Palisadepæle fra Bredmose

været Fæstningsvoldens Opgave i givet Tilfælde at kunne spærre for Færdsele her i Snævringen mellem Urnehoved og Gaardeby. Volden har saaledes beskyttet den gamle Vej, der gaar fra Ribe over Spandet forbi Gaardeby for senere mellem Gejlåa og Bov at støde til Hærvejen, der var den største og vigtigste Færdselsaare i Oldtiden.

En anden, i sydlig Retning gaaende Oldtidsvej, nemlig den gamle Oksevej over Toldsted og Hjerrishøj, er ligeledes blevet beskyttet af Olmersvolden. Ved at følge Kæmpehøjene ser vi, at den fra Toldsted, forbi Tullishøjene og Tohøj har gaaet uden om »Urnehoved Stenvase«, ind over Bolderslev til Højgruppen ved Toppehøj Syd for Bolderslev. Ved Toppehøj, hvor Porsbækken skærer Vejen, har den delt sig og fortsat under Navnet »Frisvej« ind over Lovtrup og Tinglev, præget af Kæmpehøje paa Lovtrup Mark og ved Tinglev Kirke. Den anden Vejgren er gaaet Øst om Uge By og har her sat sit Præg ved en Gruppe Kæmpehøje, kaldet Mølhøjene. Ved Tylsbjerg (Todsølbjerg) er denne Vej blevet krydset af »Olmersvolden«. Ogsaa Tværvejen over Felsted, Ensted, Uge, Havsted, Rabsted,⁸ Højst og Sølsted er blevet beskyttet af Volden.

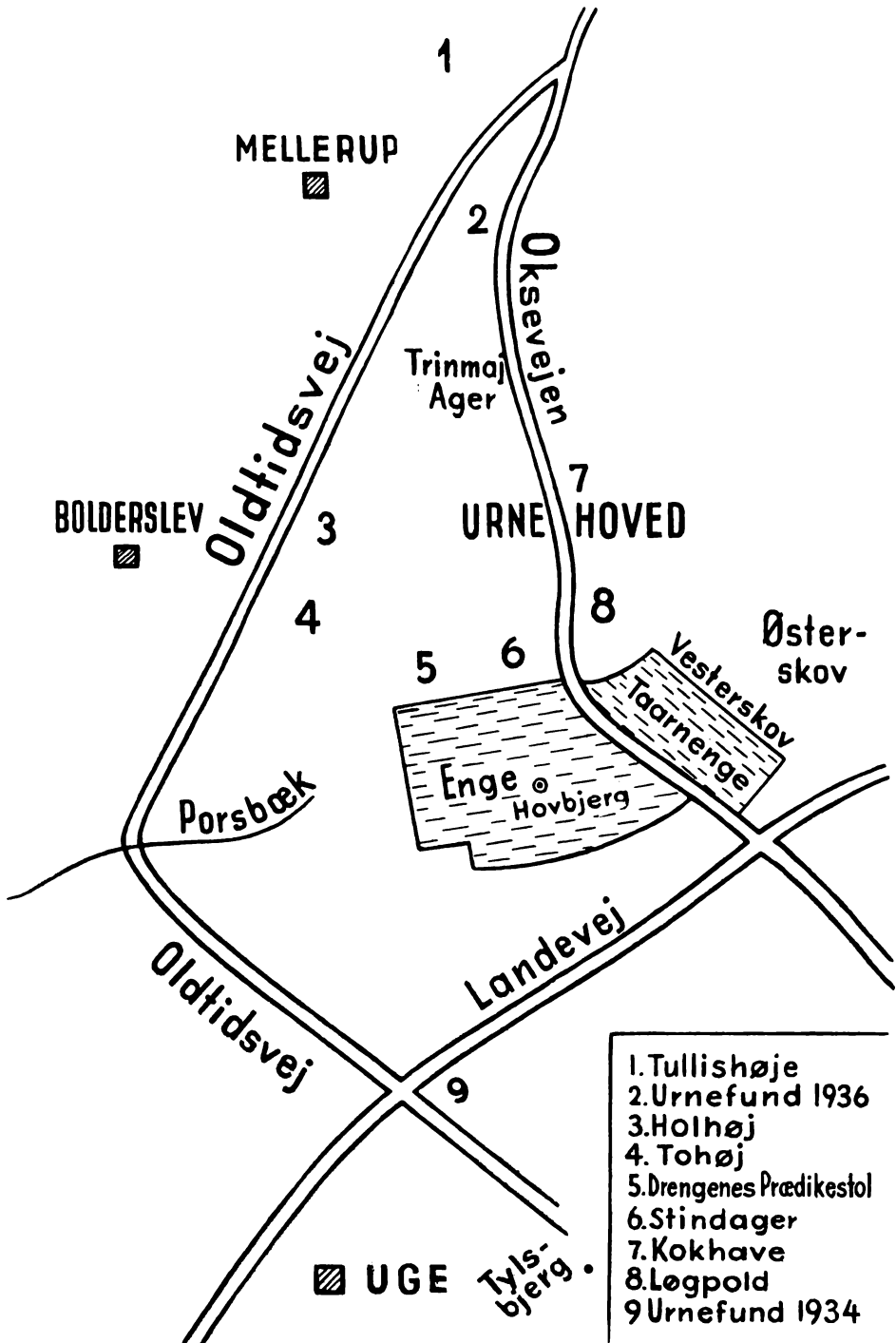
I Forbindelse med Sønderaalavningen og Skoven i Øst har »Olmersvolden« saaledes dannet en fuldstændig Spærring af Datidens Færdselsveje tværs over Halvøen fra Hav til Hav.

Maaske er det denne Landspærring, der vel har gaaet langs Grænsen mellem Kimbrernes og Teutonernes Landomraader, der bevirker Angelsaksernes Udvandring til England? Under Tryk af Folkevandrings Horder, der fra de russiske og asiatiske Sletter skyller ind over Vesteuropa, tvinges Kimbrerne til at opføre »Olmersvolden« for ikke at presses ud i Havet. De mellemliggende Folkestammer, Angler og Saksere kommer da i Klemme, hvorfor de udvandrer over Havet til England?

Maa ikke ogsaa Bynavnet *Uge* stamme fra den Tid, idet Byen ligger i Centret af »Olmersvolden« ved den største Færdselsaare? Man har aldrig før kunnet give en rigtig Forklaring for dette Navn.

Stednavneudvalget henviser til, at Bynavnet »Uge« altid, saavel i Tale som i Skrift, har været ensbetydende med Tidsbestemmelsen Uge.

Det store Opbud af Folk, som har været kaldt til ved Opførelsen af »Olmersvolden«, er udgaaet fra et større Omraade, vel sagtens fra hele den nordlige Halvø. Fordelt i Afdelinger, har de med deres Førere »Drengene« været tilsagt til at gøre Fyldest i en Uges Fæstningsarbejde. Denne Tidsinddeling af Arbejdet, der sikkert har staaet paa i længere Tid, har da fæstnet sig til Stedet og maaske givet den senere

Kort over Urnehovedegnen

opstaaede Bebyggelse Navnet Uge. (Talrige Ildsteder i Omegnen tyder paa gamle Lejrpladser). ⁵⁾

Maa Navnet »Drengenes Prædikestol« ikke ogsaa kunne føres tilbage til samme Tid? Stedets høje Beliggenhed med den gode Udsigt ud over Fæstningsværket var et velegnet Sted, hvorfra »Drengene« kunde lede Opførelsen af Forsvaret. Maaske har den der paa »Drengenes Prædikestol« saaledes hævdvundne Møde- og Forsamlingsplads været Begyndelsen til det senere opstaaede Landsting paa Urnehoved.

Saaledes fortæller Marknavnene, og ikke mindst »Olmersvolden«, os om en meget tidlig Omhugning af Storskoven paa Urnehoved, og baade Navnenes oldnordiske Ordlyd og »Olmersvirket« peger tilbage mod Oldtiden.

Det ved Omhugningen fremkomne bratte og skarpe Skovbryn har kunnet ses viden om og er ikke gaaet de vejfarende upaaagtet hen, hvad enten de er kommet fra Syd eller Nord; og for at spare den betydeligt større Omvej ind over Bolderslev og Uge skyder man da Genvej langs Skovbrynet op over Urnehoved. Alt som Aarene er gaaet og Aarhundreder er svundet, har Strømmen af vejfarende slidt sig Vej henover Urnehoved, og omkring Aar 1000 har Færdselen her været ret almindelig.

Heroppe i Skovbrynet, hvor Løgpold har sin Plads, udlægges da »Stuf« (fredhellig Jord) fra den paa »Drengenes Prædikestol« hævdvundne Forsamlingsplads til det frie Ting, som opstaar ved Danmarks Riges Samling og faar Navn efter Stedet — »Urnehoved Landsting«.

— — —

(Fortsættes)

⁵⁾ Om Tolkningen af Bynavnet Uge se Dr. Marius Kristensens Afhandling i Sdj. Maanedsskrift 11. Aargang Side 174 f.

De gamle Gangstier i Kliplev Sogn

Af fhv. Sognepræst P. H. Moos.

Trafiklinjerne har altid haft Interesse. Før var Folk spændt paa, hvor den projekterede Jernbane kom til at gaa, nu imødeses det med Spænding, hvor de moderne Vejanlæg til Bilkørsel bliver afstukket, der overflødiggør de gamle krogede og bakkede Veje; disse fordømmes til Nedlæggelse eller overlades til stedlig Trafik, maaske bliver de kun liggende som Markveje.

En særegen Slags Trafiklinjer er de gamle *Gangstier*, ikke de, som følger Landevejene, men de, som tager deres egen Retning gennem Landskabet for at forkorte Afstandene. Deres Alder kender man i Reglen ikke, dem har mange Generationer traadt. Mange Stier er forsvundne, kun Rester er tilbage; andre kender vi kun af de gamles Fortælling; havde man Adgang til gamle Kort, fandt man kanske flere.

Hvor Stien passerer et Hegn, skulde man klatre over en Stente, en Stet', som vi sagde. Over Vandløb var der lagt et Bræt som Bro. med eller uden Rækværk. Gennem Moradser var der en ophøjet »Dæmning« eller der var lagt en Række Sten, saa man maatte skridte eller hoppe fra den ene til den anden. Ellers blev der ikke gjort noget for at forbedre Stien.

Her skal nævnes nogle af de Kliplev Stier.

1) *Thingstien* kommer fra Felsted Sogn, træder ind i Kliplev Sogn Øst for Assenholm, norden om Bjærgskov ældste Skole, der nu ligger dybt under Flensborgvejen, gik vest paa, over Chausséen — en Granplantage har gjort den ufremkommelig og har kvalt den —, saa gik den over Markerne til Gaarden »Kogang« og fulgte Vejen ind til Kliplev. — Navnet Thingsti fortæller om det gamle Kliplev Herred; vi ved ikke, hvor Herredstinget holdtes, men det var vel ikke langt fra Kirken, dog maa bemærkes, at Herredet med Rettergang er langt ældre end Kirken og Kristendommen.

2) En anden Gangsti kom fra Søgaard Mark (e Parcel), maaske fra Kværsballe og de østre Byer i Felsted Sogn; den kom op paa Flensborg Landevej ved Bomhuset, ned i æ Grot, den mærkelige Bebyggelse omkring en Mose; Stien fortsætter saa til Kogang og Klipleve Kirke.

3) *Lundtoft Kirkesti* kom fra Lundtoft By, gik ikke ned til Kroen, men noget sydligere, gik gennem Skoven, som blev omhugget i sidste Krig og ind gennem Søgaard Skov; Jernbanen Tingleve-Sønderborg har ødelagt den. Det var en hyggelig Vandring gennem Løvskoven en Søndag Morgen om Sommeren. Men Stien har ogsaa sin Uhygge; den fører forbi Jonas's Pold. Her skete det for 150 Aar siden, at en Bissekræmmer Jonas dræbte sin Hustru; hun var ked af det omflakkende Liv og bad Manden dræbe sig, forklarede han; men det hindrede ham ikke i at blive henrettet. — Et andet Sted staar et Træ; her fandtes for 100 Aar siden en Gaardmandssøn fra Klipleve hængt; Dagen efter Klipleve Marked blev han funden. Ingen vidste, hvorfor han gjorde denne fortvivlede Gærning, imens Glæden steg til Vildskab, hidset af Drik og Dans, forlod han det muntre Selskab og gik ind i Skoven og tog sig af Dage; han har vel været hjemme og taget et Reb med i sin Fortvivlelse.

4) Fra Klipleve gaar en Sti til Vilsbæk; den kom godt over Jernbanen, da der blev anbragt et Markled, men hvor den skulde skære en Mark paa skraa, blev den opløjet. Over en Stente kom man ind paa Vilsbæk Marker; her fulgte den levende Hegn op til Dammen i Vilsbæk By. Vilsbæk hører ikke til Klipleve Sogn, saa Stien er traadt for almindelig Samfærdsel.

5) Ved Klipleve Kirkegaard udmunder *Kirkestien fra Perbøl*. Ogsaa den maa krydse Jernbanen, gaar forbi »Hiesjøv« 3: Hyrdesøen; Udflytterne paa Klipleve og Perbøl Mark nød godt af den; delvis var den Skolesti.

6) *Kirkestien fra Bjerndrup* fulgte oprindeligt Vejen øst ud af Bjerndrup By. Den er bleven flyttet, saa den nu følger Banen. Den er Skolesti for Udflytterne og udmunder nu ved Bjerndrup nye Skole.

7) I Bjerndrup Møllegaard udmundede en Sti, som Udflytterne mod Nord og Beboerne fra Uge Sogn benyttede; det er den eneste *Møllesti*, som kendes i Sognet; den gik over »Kiels Toft«, den ældste Kirkebog kender »Claus aa e Kiel«, som ikke var fra Kiel i Holsten, men hvis Mark var en Kile.

Nogen Kirkesti til Bjerndrup Kirke, der blev nedlagt 1550, kendes ikke: den Gang var der ingen Udflyttere, og Perbøl havde en direkte Vej til Bjerndrup.

8) Nord for Klipleve By førte en Sti over Lykpold mod Aartoft, ud

til Povlskro, ad Vejen til Uge. Den blev forlagt nordpaa, da Lykpold blev bebygget, og da Aartoft Skov blev plantet, blev den tilgroet.

9) Følger vi Aabenraavejen til Lille Aartoft Kro, gaar der en Sti fra gennem Plantagen; naar den kommer gennem Skoven, deler Stien sig: En Sti gaar mod Vest ud til Oksevejen og én i mere nordlig Retning mod Petersborg Kro; den benyttedes af Folk fra Bolderslev, der skulde til Klipleve Marked.

10) Fodgængere til Aabenraa benyttede »Mosevejen«. Den begyndte ved Lykpold og gik mod Klattrup og Ensted Kirke i Stedet for at følge Vejen forbi Pottetuset vest og nord om Jul Sø; det synes, at denne Vej, der gaar paa højt Land, er af nyere Dato; den havde sin Glanstid, da Postdilignen Flensborg-Aabenraa kørte ad den ved Nattetid, før Flensborg-Chauséen blev anlagt.

11) Gaarden Holm med Naboen havde en Skolesti over Engene og Mosen; nu er der en Vej.

Desuden traadtes der Stier paa kortere Strækninger for at skyde Genvej flere Steder i Sognet.

Stierne var saa hyggelige; de var ensomme og fredelige; dog befærdedes de ogsaa af Folk, som ikke ønskede at iagttages: »Stimænd« var Navn paa Forbrydere.

Hvor de gik over Jord, der blev pløjet, var de i Vejen; de blev pløjet op sammen med Marken; dog blev de ikke opgivet uden Kamp. Der fortælles om en Aftægtskone, der gik ud og trampede gennem Kornet, naar det kom op, for at Stien ikke skulde forsvinde. Man har set en vanfør Sypige træde Sti over Pløjningen for ikke at miste den nemme Forbindelse mellem sit Hus og Landevejen. Der fortælles om en Mand, der tvang Skovvæsenet til at hugge Grenene af Granerne, som gik ud over Stien. Men mange Stier forsvandt. Cyklerne gør Stierne overflødige; Fodgængere er snart en Sjældenhed. Nye Veje anlægges med lige Retning, saa Stierne ikke er Genvej mere.

Nutiden kan opvise flotte Vejanlæg; men vi ældre mindes de hyggelige Gangstier ude i Landskabet; der har sin Hygge — og sin Historie, der rækker langt tilbage i Fortiden.

S a m l e r e n .

Store Bombøl og Claus Størtebeker.

Store Bombøl i Klangsbøl sogn har 99 fag, men bliver det 100. muret til, falder gården sammen. — Under hele huset er der kælder, men ingen kan komme ned i den for dunster, selv store, stærke karle, og lys går ud, når de kommer der ned. — Man fortæller, at der er en gang ude fra havet, men den kan man ikke finde, for havet har helt tilslukket den. Der er kun en nedgang fra en af stuerne, hvor der er en luge. — Der er også et værelse, som man ikke kan være i om natten for spøgelsler. Helt fremmede folk, som ikke vidste noget om det, har prøvet at sove i det, men de fik ikke lukket et øje hele natten. — Det fortælles, at man der på gården ikke kan *stege* nytårsaften.

Sørøverkaptajnen Claus Størtebeker, der har ejet St. Bombøl, blev til sidst fanget sammen med sine folk oppe i Tyskland. Skibet lå i havn, for roret var i stykker, så de havde en håndværker til at sanse det, men han opdagede, at de var røvere, bl. a. ved at masten var hul og fyldt med guld. Han gjorde derfor roret fast og gik i land og alarmerede folk. Sørøverne anede uråd og stak til søs, men blev hurtigt indhentet og taget til fange. — De blev stillet op i rad til hals-hugning, efter som de var forbrydere til, Claus Størtebeker sidst. Der var også en dreng, som de havde røvet, men kaptajnen sagde, de skulde lade ham leve, for han var uskyldig. Han fik lov at gå fri, hvis kaptajnen kunde gå tre skridt uden hovede — og det gjorde han. Claus Størtebeker er endnu til at se oppe i Tyskland, hvor han ligger balsameret.

Dette er optegnet 1936 af stud. mag. Anker Olsen, Kbh., efter meddelelse af husmand Jens Nielsen fra Rudbøl, der har det fra den gamle Boy Petersen i Lyst (Møgeltønder sogn), som døde for nogle år siden. Han blev kaldt Boy Jæger og skal have været en dygtig fortæller med en glimrende hukommelse.*)

*) cf. Thorkild Gravlund: Sønderjysk Krigsmand. Flensborg Avis. 27. 12. 1939.

Heksen fra Hasbjerg.

I første Aargang af »Sønderjydsk Maanedsskrift«, Side 47, er meddelt fra Udbjerg: »Hekseskoen paa Hasbjerg«; i 16. Aargang, Side 85, er meddelt fra Humdrup: »Flyvende Heks«; og her er nu en tredie Optegnelse om dette Emne. Den kaldes »Djævlestøvlen«.

Landmand J. Petersen, der i Midten af forrige Aarhundrede boede paa Supskog ved Møgeltønder, fortalte, at man hos hans Bedsteforældre, der boede paa Gaarden Hasbjerg ved Bremsbøl, havde lagt Mærke til, at Køerne blev malkede om Natten, naar de var paa Marken. Folk paa Egnen havde flere Gange set en Pige fare gennem Luften med Malkespande. Nu havde Gaardejeren en dumdrstig Tjenestekarl, der havde hørt, at hvis man kunde saare »Heksen«, saa Blodet flød, kunde hun ikke komme afsted igen. Han lagde sig derfor paa Lur med en Vognkæp i Haanden, og da Heksen kom farende gennem Luften, greb han hende i det ene Ben og vilde til at slaa løs paa hende; men i det samme var hun forsvunden, efterladende sig en Djævlestøvle. Nogle Aar opbevaredes denne Støvle paa Gaarden, men senere blev den afleveret til et Museum i Hamborg.

Da jeg i 1901 arbejdede som Svend i Hamborg, gik jeg meget paa forskellige Museer og havde da ogsaa Opmærksomheden henvendt paa Djævlestøvlen. I Hamborgs »Altertümer-Sammlung« saa jeg den under Mærket: U Nr. 19, »Teufelstiefel«. Et helt Kunststykke var denne Støvle. Foden var ikke større end en Barnesko, men Skaftet var saa snævert, at man kun lige kunde faa Plads til to Fingre deri. I Museets Fortegnelse stod der, at Støvlen efter Sigende var lavet af en Skomagersvend ved Navn Peter fra Kiel, hvem Optagelse i Skomagerlauget var blevet nægtet paa Grund af utilstrækkelig Færdighed i Faget. Svenden havde da sendt den herværende Oldermænd Støvlen med Opfordring til at lave Magen dertil.

I 1930 fortalte Skomagemester H. Baumgarten, Møgeltønder, at hvor han var i Lære i Tønder, var der en Svend, som havde arbejdet paa Hasbjerg. Efter hvad denne Svend fortalte, havde der i mange Aar i Folkestuen ligget en Djævlestøvle, som senere var blevet solgt til et Museum i Hamborg. Han havde tidt undersøgt den og tilsidst endda skaaret Hul i Støvlesnuden, for at se, om den nu ogsaa var syet hele Kanten rundt, da Skaftet var usædvanlig snævert.

J. C. Gregersen, Møgeltønder.

De franske Tropper i Krusaa.

I Aaret 1808 og indtil Sommeren 1809 var der ved Krusaa indrettet en Lejr til de kejserslige franske Tropper, der paa Grund af Alliancen med Napoleon skulde besætte de danske Øer. De franske Tropper bestod af to Regimenter, det 91. og 103. Rgt., og de laa i en Mark ved Tønder Landevej, som tilhørte Krusaagaard. Der var rejst to lange Barakker. Stedet kaldes endnu »Fransos-Bjerge«, og Møller Beek, der ejede Krusaamølle i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, opbevarede i lang Tid nogle Indkvarteringssedler. En af dem lød: »Kvarters Seddel. Møller Beek, Krusaamølle, giver Kvarter til 3 Mand og 8 Heste. Flensborg d. 28. Mai 1808. Bødeker.« En anden Seddel bar paa Bagsiden Underskriften: »Kommandant Mr. Bertrand Logira.«

Andreas Petersen, Kollund.

Aaret 1840

var og et velsignet Aar. Kun Boghveden slog meget fejl; adskillige huggede den grøn til Foder, da Kiddiken havde Overhaand. I Rughøsten var herligt Vejr; men vanskelig var Høbjergningen, dog ej som 1838. Efter Rugbjergningen blev Vejret meget regnfuldt, saa det var et magesløst vaadt Efteraar, ligesom det og var et udmærket tørt Foraar, saa man betids kunde pløje og besaa de lave Egne. St. Pedersdag begyndte et smukt og stadigt Vejr, som næsten holdt ved til Juli Maaned.

Om Aftenen den 8. Januar saas en stor Ildkugle.

Torsdag den 16. Januar bragtes Kong Frederik den Sjettes Lig til Hvile i Roskilde Domkirke, og samme Dag holdtes efter Kgl. Befaling Ligtale over hele Landet. Texten staar Ordspr. 20, 28.

Løverdagen den 1. Februar skete almindelig Folketælling i Danmark og Hertugdømmerne.

Fredag den 22. Maj holdt Deres Mayest. Kong Kristian den Ottende og Dronning Amalie Sølvbryllup, og Søndag den 28. Juni, Hs. Mayest. høje Fødselsdag, blev Deres Mayest. kronede i Frederiksborg Slotskirke.

Fredagen den 4. December fik Hs. Kgl. Højhed Kronprins Frederik Karl Kristian Prinsesse Karoline Charlotte Marianes Haand og Jaord. Ps. 118, 25.

Anordninger: a.) Tyende-Anordning for Slesvig og Holsten af 25. Februar, b.) Sabbaths-Forordning den 10. Marts, c.) Sprog-Anordning af 14. Maj, nærmest for Modersmaalet i Nordslesvig.

Efter Kroningsfesten foretog Deres Mayest. en Rejse til Fyn, Jylland, Slesvig og Holsten. Ogsaa var Stænderne alle fire samlede for 3. Gang.

Kong Frederik Wilhelm III. af Prøjsen døde Pinsedag den 7. Juni, 70 Aar gammel.

I Novembers første Halvdel var en gyselig Oversvømmelse af Rhone-Flod i det sydlige Frankrig; man talte 1500 nedstyrtede Huse.

Bogtrykkerkunstens 400 Aars Jubelfest blev Onsdagen den 24. Juni højtideligholdt i mange tyske og danske Købstæder.

Et meget daarligt Aar for Bierne. Gamle Stader maatte fødes i Juli. En Tid betalte man 1 Lispund (14 Pund) i Løgumkloster med 1 Rdl. Cour. af raa Honning.

Af Jens Lauritzens Bog: »Om mærkelige Ting, som er passeret forhen og i min Tid, til Efterretning for de Efterlevende.«

Julegaver 1939.

P. Jeppesen: En sønderjydske Dialekts Udvikling i de sidste Generationer (Løgumklosterdialekten).

og

Sønderjydske Teaterforening 1929—1939

kan endnu indtil den 20. Januar faas gratis ved at sende et Brevkort til Cl. Eskildsen.

Efter den 20. Januar forærer vi Restoplaget til andre.

Sønderjydske Maanedsskrift.

Husholdningsseminariet

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes. *Magdalene Lauridsen.*

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Drenge*

Eksamensret til Mellemkole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Odense Fagskole - Tilskærerskole

Aarskursus for Faglærere - Tegne og Tilskærerkursus for Direktorer og Syersker. - Sy- og Tilskærerkursus til privat Brug. - Kostskole og Hjem. Skriv efter Plan,

Nathalie Hansen, Langelinie 29. Tlf. 2145

Statsanerkendt

Grundlagt 1910

Besøgt af 8400 Elever.

Indregistreret Varemærke

Aktieselskabet

Herman A. Kähler

Keramisk Værksted

NÆSTVED

Eriksen & Christensen

Aktieselskab.

Korn og Foderstoffer

Esbjerg.

A/S FAKSE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

GØDNINGSKALK

98 pCt. kulstur Kalk (am. Latitude) i Varen, som den leveres - ca. 100 pCt. passer 1 mm Sigte

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense.

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER

OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole, Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov.-Marts
9 — do. Novbr.-Juli
8 — Mælkerikursus Sept.-April
Uddannelse af Kontrolassistenter.
J. C. Overgaard

Silkeborg Husholdningsskole

Statsanerkendt m. Barneplejeafd.

Moderne Skole, smukt beliggende. Alm. og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad. 5 Mdrs. Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Gymnastikhøjskolen.

(Fra 1. April 1927 anerkendt og optaget paa Højskoleloven).

Plan med Oplysninger om Skolearbejdet og om Understøttelse gennem Amterne eller Elevforeningen „O. D.“ ved

NIELS BUKH,
Ollerup.

Gummistøvler

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

BAMBA'S

Smør og Kaffe

Støt

de sønderjydske
Indsamlinger

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Andels - Anstalten Tryg.

(Gensidigt Livsforsikringsselskab)

Statsanerkendt.

Statskontrolleret

Præmiereserve ca. 37 Mill. Kroner

Samlede Aktiver - 42 - -

Hovedkontor Røsenørnsalle 1, København.

Axelsen & Thomsen

Aktieselskab.

Slotsgade 10—12. Telefon 1565.

SLAGELSE.

Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik

Aktieselskab

RINGSTED.

K. Hansen & Co. A/S

Fabrikation Damesilkeundertøj

St. Kongensgade 40 G. Telf. 10721

KØBENHAVN K.

A/s Assens Bank

Assens - Glamsbjerg - Haarby

Assens og Omegns Spare- og Laanekasse

Oprettet 1852.

Besøg naar De kommer til Odense

Bryggergaarden og Restaurant Skoven.

Telf. 2896

Byens bedste Madsteder.

Telf. 4300

Andelsselskabet Odense Eksportslagteri

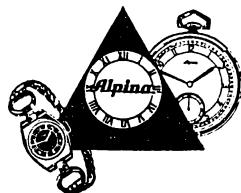
VEJLE STØBEGODS

C. M. Hess' Fabrikker A/S

Carl Jonsén

Urmager - Kgl. svensk Hofleverandør

Amagertorv 31 . København K

Telefon Byen 7754

Kornhandel Akts.

A. HÜBSCH

København

Hellerup

er Garantimærket for

MEDICIN

fremstillet af Medicinal-
fabriken FERROSAN og
klinisk gennemprøvet af
medicinske Autoriteter
og Hospitaler saavel i
Danmark som i Udlandet.

Aktieselskabet

Banken for Randers og Omegn

R A N D E R S

A/S Horsens Privatbank

Telf. 129

H O R S E N S

SPAREKASSEN FOR THISTED AMT

Stiftet 1829

Indskudskapital: 12 Mill. Kr.

Reserver: 950.000 Kr.

Andelsselskabet

De forenede Mejerier

Aarhus

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO

— Telefon 13

Støt

*de sønderjydske
Indsamlinger.*

A.B.C.

Jydsk Grundejerkreditforening

Herning.

Kasseobligationer 170.318.100 Kr.

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. CHRISTENSEN & CO.

Kgl. Hof-Leverandør

Nykøbing Mors

A/S H. C. Møllers Sæbefabrik & Oliemølle

A A R H U S

Grundlagt 1829.

Telf. 9800

Prima blød Sæbe, Linolie og Fernis.

Aktieselskabet

Vejle Textilfabrik

Aktieselskabet

Jernkontoret

Aarhus

København

Windfeld-Hansens Bomuldsspinderi

Aktieselskab

Vejle

Støt dansk Industri

Fyens Stifts Kreditforening

Odense.

Det kgl. oktr. alm. Brandassurance- Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Landbosparekassen i Aarhus

Kontortid 10 - 4.

Telefon 367.

Filialer i Hinnerup, Hjortshøj, Løgten, Kolt og Trige.

Hovedkontor:

Højbroplads 10

København K.

Telf. Cent. 447

Sparekassen for Nyborg By og Omegn

Nyborg.

Sønderjydske Teglkudstri

Nordre Fasanvej 127 - København N.
Telf. C. 4520 - Tega 1700 - Tega 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 - 807 - 808

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa

„Sønderjydske Maanedsskrift“

Kr. 6.00 aarlig.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Graasten Teglværk

GRAASTEN

Støt dansk Industri

H. A. GRUBERTS SØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Fabrik: Kochsgade 29

Butik og Kontor: Flakhaven 1

Telefon 227

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydske Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf 59.

Odense.

Jernstøberier

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

((Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol.

Antager Frøavlere.

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-

Komfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)

Grundlagt 1848

Ja - men

Jemas

Kaffe

smager bedst

Frøcontoret
for undersøgt Markfrø
Gul Skovvej, Ribe, 1900. 1900.
Egen Sagst.